

בסוד עבדיך

דמית הדר פבוד הודך

❖ בס"ד ❖ גליון צ"ז ❖ פרשת ויגש תשפ"ד ❖ קח לך עץ אחד ❖ הנושא: נחלת יעקב בלי מצרים ❖

הפטרת פרשת ויגש

"ויהי דבר ה' אלי לאמר, ואתה בן אדם קח לך עץ אחד וכתוב עליו ליהודה ולבני ישראל חבריו ... בהיות מקדשי בתוכם לעולם" (יחזקאל ל"ז ט"ו-כ"ח).¹

ומבואר בהפטרה שה' צווה ליחזקאל בנבואה, שיקח עץ אחד ויכתוב עליו "ליהודה ולבני ישראל חבריו", ולאחר מכן יקח עץ אחר ויכתוב עליו "ליוסף עץ אפרים וכל בית ישראל חבריו", ויקח שני לוחות העץ ויקרבם זה לזה, ואחר כך יעשה ה' נס ובי העצים יהפכו לעץ אחד. וכשישאלו בני ישראל למה העצים האלו רומזים, יאמר להם שלעת הגאולה יתחברו מלכי יהודה שכולל שבט יהודה ובנימין, עם מלכי ישראל שכולל שבט אפרים עם שאר השבטים, ויעשו אגודה אחת ללכת אחרי ה', והעם לא יהיה עוד חלוק לבי ממלכות. ואז ה' יקבץ את העם לארץ ישראל ויעשו לגוי אחד ויהיה לכולם מלך אחד, ולא יטמאו עוד בפשעיהם ובגילוליהם. וה' יושיעם ויטהרם מכל עוונותם ויהיו לעמו וה' יהיה להם לאלקים. ומלך המשיח מזרע דוד ימלוך על כולם, וינהיגם בחוקי ובמשפטי ה', וישבו בארץ שנתן ה' ליעקב עד עולם, ולא תפסק המלוכה מזרע דוד. וישבו לעולם בשלום ויפרו וירבו, ויתקדש שם ה' בכל הגוים במה שה' שורה שכינתו על ישראל במקדש - שלא יחרב לעולם.

כתב הלבוש (סי' תרפ"ה סעי' א'), לפרשת ויגש ומפטירין ביחזקאל "ואתה בן אדם קח לך עץ אחד וכו'", מפני שבה מחלק הנביא כל שבטי ישראל ליהודה ויוסף בענין הגאולה, וכמו שבפרשה היו הם העיקרים בכל מעשה ירידתם לגלות מצרים.

"וישבו על הארץ אשר נתתי לעבדי ליעקב"

כתיב בהפטרה (פסוק כ"ה) "וישבו על הארץ אשר נתתי לעבדי ליעקב, אשר ישבו בה אבותיכם, וישבו עליה המה ובניהם ובני בניהם עד עולם".

ופי' רש"י "לעבדי ליעקב" כעין שנתתיה ליעקב בלי מצרים.

וכתב המלבי"ם, ואמר "אשר נתתי לעבדי ליעקב", ר"ל שיהיה להם בין הארץ שניתן ליעקב שהיא נחלה בלא מצרים, בין "אשר ישבו בה אבותיכם" בגבול הקדם, כי גבול העתיד ימשך יותר מגבול שהיה להם תחילה, כמ"ש בנבואת יחזקאל (לקמן פרק מ"ז),² וגם תפס אשר נתתי ליעקב, כי ליעקב הראה הנס הזה שהתאחדו האבנים לאבן אחד, כמו שהתאחדו העצים לעץ אחד, והיה ג"כ סימן אל שיתאחדו ישראל לגוי אחד באחרית הימים, ואז יירשו נחלה בלא מצרים.

נחלה בלי מצרים

איתא בשבת (ק"ה). א"ר יוחנן משום רבי יוסי כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים,³ שנאמר (ישעיה נ"ח י"ד) "אז תתענג על ה' והרכבתך על במותי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך וגו'", לא כאברהם שכתוב בו (פך לך י"ג י"ז) "קום התהלך

בארץ לארכה ולרחבה", ולא כיצחק שכתוב בו (תולדות כ"ו ג') "כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האלי", אלא כיעקב שכתוב בו (ויצא כ"ח י"ד) "ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה". ופי' רש"י "נחלת יעקב" ולא נחלת אברהם ויצחק. "לארכה ולרחבה" ארץ זו ולא יותר. "הארצות האלי" ותו לא.

וביאר בחידושי הגרי"ז (ויצא כ"ח י"ג-י"ד), "ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה" והנה בפרשת ויחי (מ"ט כ"ו) "ברכות אביך גברו על ברכות הורי עד תאות גבעות עולם", ופי' רש"י לפי שהברכות שלי גברו עד סוף גבולי גבעות עולם, שנתן לי ברכה פרוצה בלי מצרים, מגעת עד ד' קצות העולם, שנאמר "ופרצת ימה וקדמה וגו'", מה שלא אמר לאברהם אבינו וליצחק, עכ"ל. והביאור בזה דלאברהם ויצחק הובטחה ארץ ישראל עצמה, וליעקב הובטח נוסף על זה שכל מה שיכבשו ישראל יכנס בכלל ארץ ישראל - ובה אין גבולים, וזו היא הנחלה בלי מצרים שהובטחה ליעקב בלבד.

ג' בתי מקדש כנגד שלשה אבות

איתא בפסחים (פ"ג). מאי דכתיב (ישעיה ב' ג') "והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל ה' אל בית אלקי יעקב וגו'", אלקי יעקב ולא אלקי אברהם ויצחק, אלא לא כאברהם שכתוב בו ה', שנאמר (וירא כ"ב י"ד) "אשר יאמר היום בהר ה' יראה", ולא כיצחק שכתוב בו שדה, שנאמר (חיי שרה כ"ד ס"ג) "ויצא יצחק לשוח בשדה", אלא כיעקב שקראו בית, שנאמר (ויצא כ"ח י"ט) "ויקרא את שם המקום ההוא בית אל".

ופי' רש"י, הר המוריה ושדה דיצחק ובית אל דיעקב, כולם בהר הבית התפללו. וביאר המהרש"א, כי האבות הם סימן לבנים, ואברהם אוהב הראשון הוא סימן לבית ראשון, שהשכינה היתה שומרת בו כשומר בראש ההר, מיהו היתה שמירת עראי ולא שמירת קבע, ועליו נאמר (איכה ה' י"ח) "על הר ציון ששמים", ואוהב השני שהוא יצחק הוא סימן לבית שני, שהיה בו שמירה פחותה ביותר, שלא היו בו כמה דברים שהיו בבית ראשון, ועליו נאמר (מלכה ג' י"ב) "ציון שדה תחרשי", ואוהב השלישי הוא סימן לבית האחרון שיבנה במהרה בימינו, שיהיה בו שמירה מעולה שאז ילכו גוים אל בית אלקי יעקב.

ובזה יש לבאר שזכות אברהם אבינו זכינו לבית הראשון, שהיה מוגבל למצרי, בין בגבולותיו - שלא זכו עולי מצרים לכבוש את כל העולם, ובין לזמן קיומו - וכמבואר בגיטין (פ"ג). שהקדים ה' להגלותם ב' שנים קודם "ונושענתם", דלאחר תנ"כ שנה נגזר על בית הראשון שיחרב. ובזכות יצחק אבינו זכינו לבית המקדש השני, וגם הוא היה מוגבל למצרי, בין בגבולותיו - שעולי בבל לא כבשו אפילו מה שכבשו עולי מצרים, ובין לזמן קיומו - שנגזר עליו ליחרב. לעומת בית השלישי שיבנה בזכות יעקב אבינו, שהוא נחלה בלי מצרים, בין בגבולותיו - שעתידה ארץ ישראל להתרחב ימה וקדמה צפונה ונגבה. ובין לזמן קיומו - שלא יחרב לעולם.⁴

3 כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים - כתב הבית יוסף (ריש סי' רמ"ב) בשם מהר"י אבוה ז"ל, דנותנין לו נחלה בלי מצרים, הוא מדה כנגד מדה, שכשם שהוא מפור מעות בלא שיעור לצורך שבת, כך יתנו לו נחלה בלא שיעור.

4 והטעם שבית הראשון והשני היו מוגבלים למצריהם - בין בגבולותיהם ובין לזמן קיומם, יש לבאר ע"פ המדרש (ילקוט שמעוני - יחזקאל רמז שפ"ג), ר' ברכיה בשם רשב"ג כתיב (שה"ש ב' ז') "בנות ירושלים", נמשלו ישראל כנקבה, מה נקבה נוטלת עישור מבית אביה, כך תפשו ישראל ארץ ז' עממין שהיא עישור של ע' אומות, ולפי שירשו כנקבה לפיכך אמרו שירה כנקבה, "אז שיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה" ויאמרו לאמר, אבל לעתיד לבוא שהם יורשים כזכר, דכתיב (יחזקאל מ"ח) "מפאת קדים עד פאת ימה", לפיכך אומרים שירה בלשון זכר "שירו לה" שיר חדש תהלתו בקהל חסידים", אמר ר' סימון בשם רבי"ל למה נמשלו ישראל כנקבה, מה נקבה זו טוענת ופורקת וחוזרת וטוענת ופורקת ושבו אינה טוענת, כך ישראל נאלו ונטשתעבדו ולבסוף גאלם הקב"ה, ושוב אינם משתעבדים לעולם.

והיינו שלפי שבבית ראשון ושני נמשלו ישראל לנקבה, ואמרו "השירה הזאת" כנקבה, לכך ארץ נטלו ז' עממין כנקבה נוטלת עישור נכסים, וגם חזרו ונטשתעבדו כנקבה שחוזרת ופורקת, אולם לעתיד לבוא שנהיה משולמים לזכר, "ונאמר לפנינו שיר חדש" כזכר, לכך נירש מ"פאת קדים עד פאת ימה" כזכר שירוש הכל, ונהיה כזכר שאינו חוזר ופורק, ולא נשתעבד שוב לעולם.

1 שלש הפטרות ברצף - וישנן שתי הפטרות נוספות הסמוכות נביא לפני הפטרת פי' ויגש, והן הפטרת פי' פרה "בן אדם בית ישראל יושבים על אדמתם", והפטרת שבת חוה"מ פסח "היתה עלי ד' ה'", שכולם ביחזקאל פרקים ל"ו - ל"ז, ונמצא יש ג' הפטרות רצופות נביא זו אחר זו. (ולמנהג התימנים ישנה וכן מציינו ג' הפטרות ברצף בישיעה פרקים נ"ד - נ"ו, והן הפטרת פי' ראה - "רני עקרה", והפטרת פי' כי תצא - "עניה סוערה", והפטרת מנחת תענית ציבור - "דירושו ה' בהמצאו".

ונמצא בשנה זו (תשפ"ד) שחל עשרה בטבת בער"ש פי' ויגש, שקוראים יום אחר יום - ב' הפטרות שכל אחת מהן היא שלישית ברצף הפטרות, (ולדא כבשנה הבאה - תשפ"ה, שיחול עשרה בטבת בער"ש פי' ויחל). ומציינו גם בתרי עשר ג' הפטרות ברצף, והן הפטרת פי' אחרי - "הלא כבני כושיים" בסוף עמוס, והפטרת וישלח - ספר עובדיה, והפטרת מנחת יוחיכ"פ - ספר יונה.

2 עתידה א"י שתתפשט עד סוף העולם - ובספרי (האזינו ל"ב י"ב) "ה' בדי ינחניו" עתיד הקב"ה להושיב אתכם נחלים מסוף העולם ועד סופו, שעתידין ישראל ליטול אורך מן המזרח למערב עד רוחב עשרים וחמשה אלפים קנים שיעורן ע"ה מיל, עכ"ל. וברש"י (יחזקאל מ"ח א') הביא שכן יסד ר"א הקליר (בסילוק דיום ב' דסוכות "כ"ס אקו מועד"), "לעת חלוק ארצותיה, כשורת הכרם לחוצותיה, באורך מפאת קדים לקצותיה, עד ים אוקיינוס למצותיה, ברוחב שבעים וחמשה מיל חריצותיה". והיינו שנקטו שמה שגבול העתיד ימשך יותר מגבול שהיה להם תחילה, היינו שאורכו תתפשט עד ים האוקיינוס שהוא סוף העולם. והקשה רש"י (שם - בא' מהגירסאות), שמנין למד ר' אליעזר הקליר שאורך השורות הוא עד ים אוקיינוס שהוא בסוף העולם, שהרי מקרא מעיד (יחזקאל מ"ז כ') "יתחום מערב עד ים הגדול", ומשמע שתתפשט רק עד ים הגדול שהוא הרבה לפני מים אוקיינוס, (ועי' בזה במשמר הלוי - חגיגה סי' ב').

